

**СЛУЖБА ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ
У ВОЄННІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ:
НЕОБХІДНІСТЬ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Анотація

У даному аналітичному матеріалі розглянуто досвід організації служби військових капеланів деяких країн. Проаналізовано необхідність і перспективи створення служби військових капеланів у Воєнній організації Української Держави в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції.

**СЛУЖБА ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ
У ВОЄННІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ:
НЕОБХІДНІСТЬ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Розбудова Української Держави неможлива без відповідного духовно-гуманітарного підґрунтя, оскільки ці процеси супроводжуються відповідною зміною суспільних цінностей, трансформацією державних і соціальних структур. Не залишається осторонь цього процесу й Воєнна організація Української Держави, основу якої складають Збройні Сили.

Відповідно, з необхідністю постає проблема збереження в них високої бойової готовності для захисту суверенітету й національних інтересів України. Український народ має бути впевнений, що його Армія дійсно є гарантом мирної праці, добросусідства з іншим народами та благополуччя прийдешніх поколінь.

Тому так важливо комплексно досліджувати досі мало вивчені проблеми, пов'язані з процесами формування духовних, моральних, патріотичних, військово-психологічних та етичних цінностей особового складу Збройних Сил та інших військових формувань України.

Історія Української Держави та формування громадянського суспільства свідчить про важливість ідейних засад та світоглядно-ціннісних орієнтацій нації, особливо її збройних формувань. Недаремно в народі побутує примовка: «Якщо не зуміємо нагодувати свою армію, то доведеться годувати чужу». Справді, матеріальне забезпечення українських воїнів є вельми важливою справою. Те ж саме можна сказати про модерні озброєння та амуніцію. Але зброя без воїна мертва. Тільки глибоке усвідомлення священного обов'язку захисту свого Народу, щирий патріотизм і висока військово-психологічна культура роблять воїна оборонцем, а військові формування – здатними виконати будь-яке службово-бойове завдання, щодо захисту національних і стратегічних інтересів України.

Час наполегливо диктує як необхідність удосконалення суто військових складових частин Української Армії, так і створення сучасної інституції та механізмів забезпечення морально-психологічного здоров'я і бойового духу українських воїнів. Розбудова Збройних Сил України значною мірою передбачає формування різнобічно продуманої системи гуманітарної політики і, зокрема, виховної роботи військовослужбовців.

Служба військових капеланів у збройних силах різних держав має вельми тривалу історію й нею накопичено великий і різноманітний досвід. За обмеженості жанру аналітичної записки розглянемо найхарактерніші приклади виховної роботи, спрямованої на зміцнення бойового духу та морально-психологічного стану воїнів.

Збройні сили іноземних держав мають значний досвід релігійної опіки військовослужбовців з допомогою інституту військових капеланів і через міжнародні релігійні організації, які діють в армійському середовищі. Військові священики виконують подвійну функцію – забезпечують військовослужбовцям реалізацію їхніх релігійних потреб, а також консультують командирів з питань морально-психологічного стану військ. Релігійну просвіту серед особового складу сучасні військові спеціалісти розглядають як одну з форм пом'якшення психологічної напруги,

пов'язаної з функціонуванням складної армійської системи «військовослужбовець-воєнотехнічний комплекс».

Релігійний вплив на війська був завжди. Християнські впливи історики визначають з IV століття н. е. та пов'язують з легендарною зустріччю святого Мартина Турського однієї зимової ночі з промерзлим жебраком. Не маючи що дати тому бідоласі, святий Мартин віддав йому половину свого плаща, перетявши його мечем. Тієї ж ночі святому Мартинові явився Ісус Христос, покритий його плащем.

Наслідком цього чарівного видіння стало прийняття Мартином таїнства хрещення. Пізніше він став покровителем королівської династії Франції. Ту подобу плаща-покривала (капели – *capella*) святого Мартина носили в бій як знамено на честь присутності Бога, а охоронцем її був священик, тобто його капелан (*capellanus*), який одночасно здійснював духовне обслуговування короля. Звідти й терміни «капелан» та «каплиця», тобто спочатку як місце збереження хоругви, а надалі – боговшанування¹. Так дослідники трактують зародження інституту капеланів в арміях християнських держав Західної Європи, де переважними віросповіданнями були католицизм і протестантизм.

В новому часі *інститут капеланів*, наприклад, у *збройних силах США* існує вже майже 240 років – з 1775 року, коли Конгрес затвердив нові Статути армії країни. Але організаційно капеланська служба (КС) остаточно сформувалася наприкінці Першої світової війни. У 1918 р. був прийнятий закон, який встановив квоту служителів культу в ЗС – 1 капелан на 1200 військовослужбовців, і на кожний військовий округ ще 20 церковнослужителів².

У «Єдиному військово-дисциплінарному кодексі збройних сил США» говориться: «...командири усіх ступенів повинні суворо стежити за тим, як проводиться виховання їх підлеглих, звертаючи особливу увагу на

---

¹ Див.: Здіорук С. І., Яремчук В. Д. Духовно гуманітарні аспекти стратегії розвитку військових формувань України. – К.: НІСД, 1995. – С. 14.

релігійне виховання. Особи, які виявляють неповагу до релігії або гальмують проведення цієї діяльності, повинні притягуватися до суворої відповідальності»³.

Апарат військових капеланів і його функції у різних країнах майже однакові. До його головних функцій належать: проведення богослужіння для військовослужбовців та контроль за їхнім моральним і духовним станом, проведення релігійних обрядів, надання консультацій командуванню з релігійних питань тощо.

Військовий капелан – повний воїн і повний священик (душпастир). Але бажачий послужити своїй церкві і державі в ролі військового капелана, згідно з вимогами канадських і американських властей, має бути людиною доброго здоров'я; повинен мати академічну освіту університетського рівня і не менше трьох років богословських студій магістерського рівня (це приблизно рівень духовної академії). Крім того, він повинен мати відповідні духовні, моральні, інтелектуальні та психологічні кваліфікації. Крім того, “кандидат повинен мати контракт на військову службу протягом не менше шести років”⁴.

Зазвичай на момент призначення на службу військового капелана кандидат повинен бути громадянином США, мати відповідні фізичні дані та вік від 21 до 35 років, але претендент не може бути людиною понад 40 років, хоча в Католицькій Церкві в США останнім часом цю межу збільшено до 50 років.

Кандидат на службу військового капелана має бути членом духовенства даного віросповідання і повинен мати апробат на цю службу від найвищих властей своєї церковної інституції.

Підготовка кадрів ведеться у спеціальних військових навчальних закладах. Для армії та ВПС – у школі армійських капеланів гарнізону Форт-

---

² *Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECNAV INST 5430. - N. Y. : S. n., 1984. - 12 p.*

³ Команда. – Денвер: Изд-е Братства офицеров-христиан США, 1992. – С. 19.

⁴ Див. детальніше: Здіорук С. І., Яремчук В. Д. Духовно гуманітарні аспекти стратегії розвитку військових формувань України. – К.: НІСД, 1995. – С. 14-17.

Водсворт (штат Нью-Йорк), а для флоту – у школі священників ВМФ США, що знаходиться у м. Ньюпорт (штат Род-Айленд).

Оскільки військовий капелан – повний душпастир і повний воїн, то, з огляду на це, кожний апробований церквою і прийнятий у збройні сили кандидат має пройти звичайний військовий вишкіл, не менше 3-х місяців, щоб краще розуміти життя і вояцьку долю своєї військової пастви. Звичайний же “термін навчання залежно від роду військ – 6-9 місяців. По закінченні складаються іспити, і при позитивному результаті присвоюється чин «лейтенанта служби військових капеланів».

Поряд із вивченням особливостей релігійної діяльності у ЗС слухачі засвоюють основи військового мистецтва, навички володіння зброєю та військовою технікою.

Вони управляються зі всією зброєю даної частини, але не мають права її при собі носити, ані застосовувати. Таким самим міжнародним приписам підлягають військові лікарі, згідно з вимогами міжнародних Женевських конвенцій.

У США корпус військових капеланів налічує 220 офіцерів військово-релігійної служби у званні від лейтенанта до генерал-майора і включає священників-капеланів християнської, мусульманської, буддистської та інших релігійних течій. Свою роботу військові капелани проводять під час підготовки й ведення бойових дій. Близько 70 відсотків капеланів, які в той час проходили службу у ВПС США, побували у В’єтнамі та на американських кораблях біля його берегів. Більше 200 з них нагороджені бойовими орденами і медалями.

Керівництво корпусом військових капеланів здійснює Рада у справах капеланів при помічникові міністра оборони з будівництва збройних сил та особового складу. Вона об’єднує представників військового духовенства Сухопутних військ, ВМС і ВПС. До Ради включено трьох Головних капеланів видів ЗС у ранзі генерал-майора або контр-адмірала військово-релігійної служби, які по черзі, кожний упродовж року, очолюють Раду.

Крім того, кожен з Головних капеланів очолює відповідне управління, що входить до штату Головного Штабу певного виду ЗС США⁵.

До складу управління входять відділи головних капеланів об'єднань збройних сил (корпус, армія, флот, а також театр воєнних дій) на чолі з начальником відділу (полковник), а з'єднанням (дивізіям, окремим бригадам) підпорядковані відділення на чолі з відповідним начальником (підполковник), заступником (майор) і 2-3 сержантами.

У гарнізонах, базах, військових частинах, навчальних закладах, шпиталях запроваджено посади окремих військових священників, яким підпорядкований капелан, що займається лише сімейними питаннями. Початковою посадою для капелана є батальйон (штатна категорія – капітан). Кожен батальйонний капелан має штатного помічника. Ним може бути капрал або штабний сержант із відповідною підготовкою.

Основними функціями капелана є, звичайно, відправлення богослужінь і треб, а також консультивання командирів з питань повсякденної діяльності військ. Основним керівним документом для роботи капеланів є настанова «Релігійна підтримка», яка визначає, де, коли, що і як повинні робити капелан та його помічник у мирний час або під час бойових дій⁶.

Важливою складовою роботи капелана є навчання й виховання особового складу та морально-психологічна підготовка військовослужбовців. У 1972 р. у місті Ньюпорт було проведено першу в історії США конференцію капеланів усіх родів військ, де з усією силою виявилось прагнення «зміцнення контактів між різними віросповіданнями в інтересах посилення релігії на формування морального духу військовослужбовців»⁷.

---

⁵ Navy Chaplain corps. — W. : S. n., 1994. — 14 p.;

Див. також: The Military Chaplain. — N. Y.: S. n., 1979. — 28 p.

⁶ Мандрагеля В. Деякі проблеми адаптації досвіду капеланства західних армій до українських Збройних Сил // Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — К., 1995. — С. 110.

⁷ Army Times. — 1976. — 27 Sept.

Після підписання присяги кожний американський солдат отримує кишенькову Біблію, і від того часу він підпадає під вплив капелана. Важливою складовою роботи капелана є навчання і виховання особового складу та морально-психологічна підготовка військовослужбовців. Недаремно у ЗС США щотижня проводиться «година капелана», функціонують спеціальні програми радіо, демонструються фільми тощо. Капеланам допомагають фахівці з релігійної програми, яким не потрібні духовний сан чи пастирська підготовка.

Крім щоденної молитви, священнодійства, індивідуальної пастирської бесіди, що входить до обов'язків капелана, він як вихователь працює в системі різних програм, таких, як: «Рівень життя», «Боротьба з алкоголізмом та наркоманією», «Рівні можливості», «Моральний спадок і людське самовдосконалення» та ін. Крім того, капелан повинен бути присутній на всіх військових церемоніях, заходах, присвячених Дню незалежності, Дню збройних сил, Дню пам'яті, Дню ветерана, на яких обов'язково мусить проголошувати проповіді (тривалістю 5-7 хвилин), релігійні звернення та благословляти особовий склад⁸.

На капеланську службу (КС) покладено також обов'язки патріотичного виховання. Так, при оформленні військових храмів обов'язковим є наявність національного прапора країни, прапорів частин і з'єднань. Широко практикуються богослужіння поза церквою, біля казарм, на плацу, на вулицях і площах, і навіть просто в польових умовах. Крім військових храмів (гарнізонних соборів, похідних церков та польових каплиць), існують «куточки капеланів», «будинки усамітнення», «молитовні приюти» тощо.

В основі роботи КС лежить намагання виробити в особового складу чуття солідарності як всередині армії США, так і щодо військовослужбовців армій інших країн (перш за все, мається на увазі

---

⁸ Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECHAV INST 5430. — N. Y.: S. n., 1984. — 12 p.

НАТО). Солдат армії США, виконуючи поставлені перед ним завдання в будь-якій точці світу, повинен вважати, що таким чином він не лише забезпечує захист національних інтересів, а насамперед захищає демократію і свободу. Отже, капелан ЗС США є великою мірою інструментом соціальної політики держави в армії. Неодноразово на капеланів покладались завдання: щодо вирішення расових протиріч в армії (кінець 1960-х – початок 1970-х рр.); боротьба з наркоманією та алкоголізмом, особливо після війни у В'єтнамі (70-ті рр.) тощо.

У бойовій обстановці на капелана покладається вирішення таких завдань: моральна та духовна підтримка воюючих, поранених, помираючих та військовополонених, допомога медикам в наданні першої допомоги пораненим, їх евакуації, проведення богослужб та похоронів. Згідно з існуючими правилами, капелани працюють у підрозділах, що діють на передньому краї, якнайближче до лінії вогню.

В інтересах КС діє розгалужена система видавничої діяльності. У 1967 р. було видано Підручник військового капелана. Крім того, видається журнал «Військовий капелан», щоквартальник «Military Chaplains' Review» і багато душпастирських книг та брошур. Це, наприклад, такі, як: «Історія корпусу військових капеланів морського флоту США», «Солдат та його релігія», «Об'єднаймося для Бога і Батьківщини» та ін.

Додатковими функціями діяльності капелана у війську є залучення його до членства в комісіях із заохочення, розслідування злочинів, улагодження конфліктів та створення доброзичливого мікроклімату у військових частинах і на кораблях. *У разі потреби капелан повинен бути в змозі замінити командира.*

Військовий статут дає припис постійного контакту капелана з командиром, одночасно гарантуючи йому прямий до нього доступ. Командирський припис говорить про необхідність запрошення капелана на нараду офіцерів штабу навіть при плануванні службової діяльності та

бойового навчання. *Оцінка його діяльності подається рапортом командира старшому начальникові з конкретними пунктами щодо його якостей та можливого просування по службі*⁹.

У Бундесвері ФРН вищими церковними органами ЗС є управління католицького військового єпископа та управління євангелічного військового єпископа. Кожне з них опікується своїми вірними, але вони активно взаємодіють у питаннях змісту, основних напрямів, форм і методів роботи. Відділ військово-церковної служби Міністерства оборони ФРН здійснює загальну координацію їхньої діяльності та розв'язує адміністративні проблеми, опікується матеріально-технічним забезпеченням.

Право військовослужбовців на задоволення релігійних потреб було закріплено ще в Конституції Веймарської республіки і без змін було перенесено до Конституції ФРН. У серпні 1956 р.у Міністр оборони ФРН підписав директиву 66/1 про організацію військово-церковної служби у військах (далі ВЦС). І лише в липні 1957 р. Бундестаг прийняв Закон «Про духовне обслуговування армії»¹⁰.

Діяльність ВЦС фінансується державою.

В адміністративному відношенні виконавчі релігійні органи підпорядковані особисто Міністру оборони.

Військові священики є також в корпусах та дивізіях. У бригадах, полках, окремих частинах, військових шпиталях, навчальних та науково-дослідних інститутах Бундесверу служать окремі капелани.

За своїм правовим статусом священики прирівнюються до державних чиновників. Вони підписують контракт з Міністерством оборони на 6-8 років, а потім повертаються до своїх парафій. Контракт можна продовжити, але на строк не більше 4-х років. Не обмежується строк служби лише для

---

⁹ Див.: *Your Chaplain and the Command Religious Program* / Published in accordance with SECNAV INST 5430. - N. Y. : S. n., 1984. - 12 p.

¹⁰ Морозов П. Военно-церковная служба Бундесвера // Зарубежное военное обозрение. – 1996. – № 9. – С. 13-15.

воєнного генерального декана, воєнного генерального вікарія, начальників відділів у виконавчих релігійних органах, деканів військових округів.

Євангелічний військовий єпископ призначається Радою Євангелічної церкви за погодженням з федеральним урядом. Він щороку письмово звітує про діяльність ВЦС. Він призначає на посади всіх євангелічних священиків і контролює їх діяльність. До його обов'язків належить постійне відвідування військових частин, контроль за виданням церковної літератури.

Значний час служба всіх німецьких військових священиків була залежною від державної протестантської церкви. Нині держава, Євангелічна церква та Святий Престол мають партнерські стосунки¹¹.

Діяльність католицького військового єпископа спирається на правові основи Конкордату з Ватиканом (стаття 27), що був укладений ще німецьким Рейхом 20 липня 1933 р. Католицький військовий єпископ призначається Папською Курією. Він має ті самі обов'язки, що і євангелічний єпископ. Щороку обидва єпископи зустрічаються для обговорювання актуальних проблем ВЦС. Періодично відбуваються їх зустрічі з Міністром оборони. Щороку обидві конфесії влаштовують конференції на федеральному рівні¹².

Значна увага приділяється добору священиків Бундесверу. Ним може стати священик не старше 35 років, який має теологічну освіту (закінчив теологічний факультет ВНЗ), трирічний стаж діяльності священика і витримав тримісячний випробувальний термін.

Після призначення на посаду протягом місяця відбувається ознайомлення священика зі специфікою роботи в армії та відповідне навчання. Кожний військовий священик очолює общину з кількістю віруючих до 1,5 тисячі осіб. Його обов'язком є духовна опіка над

---

¹¹ Weisung für die Zusammenarbeit mit den für Seelsorge an Soldaten beauftragten Pfarrern der evangelischem Landeskirchen im Wehrbereich VII und VIII. — Bonn : Der Bundesminister der Verteidigung, 1991. — 10 s. — 1, 6 September.

¹² Там само.

дружинами та дітьми військовослужбовця. У війську суб'єктами релігійного впливу є всі особи від солдата до генерала.

Особливістю Бундесверу є те, що в невеликих гарнізонах поза штатом для задоволення релігійних потреб залучаються місцеві священики. Вони також укладають контракт з Міністерством оборони, де обговорюються умови їх діяльності та оплата.

Згідно з наказом Міністра оборони ФРН від 1973 р. в ЗС введено інститут помічника військового священика, який є цивільним службовцем ЗС. У його обов'язки входить ведення канцелярських справ, допомога священику, водіння службового автотранспорту. Для призначення на службу в ЗС помічник повинен бути не старший 35 років, мати хоча б середню освіту та відслужити в армії, пройти шестимісячний випробувальний термін. Його основними обов'язками є участь у проведенні церковних служб та требах, в роботі рад з питань «внутрішнього керівництва» при командирах військових частин, проведення занять з проблем моралі, керівництво групами віруючих і групових та індивідуальних бесід, організації їх відпочинку.

Щомісяця священику виділяється 2 години навчального часу для занять з військовослужбовцями строкової служби на теми про мету і зміст життя.

Військові священики викладають в Гамбургському та Мюнхенському університетах, Командній академії ЗС, Центрі внутрішнього керівництва та Інституті суспільних наук Бундесверу.

У 1978 р. в містечку Барсбюттель (передмістя Гамбурга) був створений Католицький інститут теології миру – єдиний на сьогодні самостійний науково-дослідний заклад ВЦС Бундесверу. План наукової роботи та бюджет інституту визначаються опікувальною радою, яку очолює військовий генеральний вікарій. З 1982 р. на базі Інституту щороку проводяться наукові симпозіуми з проблем миру.

Відпочинком військовослужбовців займаються не лише військові священики, але також євангелічне і католицьке товариство з шефства над військовослужбовцями, які володіють мережею клубів (близько 40 євангелічних та 30 католицьких). Діяльність цих товариств фінансується державою.

Збройні сили Канади мають чітко регламентовану військово-капеланську службу, яка діє згідно із законами¹³ й адміністративними наказами Міністерства національної оборони та Головного управління національної оборони¹⁴. Усі справи, що стосуються духовно-гуманітарної опіки у ЗС Канади, перебувають у віданні Канадської Ради Комітету Церков з питань капеланської служби, які очолює Генеральний секретар. Його резиденція знаходиться у м. Торонто. У Раді представлені такі віросповідання: Англіканська Церква Канади, Баптистська Федерація Канади, Лютеранська Рада в Канаді. Списки їх представників знаходяться у Генерального секретаря Канадської Ради Комітету Церков з питань капеланської служби¹⁵.

Військовий архієпископ РКЦ Канади, котрий призначається на пост Папою Римським, з Урядом Канади пов'язаний безпосередньо. У Збройних силах Канади служить чимало громадян українського походження і почасти греко-католицького віросповідання. Для них та їх сімей, і навіть для цивільних службовців Департаменту національної оборони душпастирська опіка також здійснюється римо-католицьким архієпископом¹⁶.

Для Канади, як і для США, характерна дуже жорстка регламентація фінансової діяльності капеланської служби. Суворі звітність є нормою, і *50 % всіх пожертвувань обов'язково скеровуються до Головного управління національної оборони Канади.*

---

¹³ National Defence. Canadian forces. Administrative orders : [Chaplains]. – 12.07.90.

¹⁴ The Queen's regulations and orders for the Canadian forces. — V. 1: Administrative; V. 3: Financial. – 19.02.1990.

¹⁵ Ярмусь С. Збройні Сили і феномен військового капеланства // Армія і духовність: свобода совісті та відродження. Матеріали міжнарод. науково-практичної конференції. – К, 1995. – С. 111-112.

¹⁶ Там само.

Складається звітність і про іншу діяльність капеланів, адже, крім власне душпастирства, вони здійснюють ще ряд соціальних функцій (реєстрація шлюбу, похорони та ін.).

Кандидат в капелани подає заявку на субсидію для здобуття богословської освіти протягом 4 років, після чого він може отримати призначення в Збройних силах Канади. Але він повинен мати також вищу академічну освіту, а після навчання – не менше 2 років цивільної пастирської практики (без спеціального утримання). До речі, під час Другої світової війни у ЗС Канади діяло 4 православних капелани і всі вони були за походженням українці.

Пастирська опіка у Збройних силах Нідерландів започаткована указом королеви Вільгельміни 28 серпня 1914 р. Згідно з ним, було призначено 4 римо-католицьких і 8 протестантських військових капеланів. З 1957 року існує римо-католицький вікаріат ЗС Голландії. Для узгодженої дії протестантських Церков функціонує Консультативна комісія¹⁷.

У 1947 р. встановлено правило: на 1500 солдатів мають бути один протестантський і один католицький капелан. З 1945 р. ВМС, а з 1963 р. ВПС мають власну організацію душпастирської опіки¹⁸.

Особливістю духовно-гуманітарної політики Нідерландів є наявність з 1994 р. в її ЗС опіки Асоціації гуманістів, яка дбає про духовні й ментальні підвалини суспільства без жодної церковної приналежності.

Для мусульман чи індуїстів окремої опіки немає, тому функціонуюча пастирська опіка дбає і про їхні потреби, наскільки це можливо. Об'єктом впливу також є всі військовослужбовці, включаючи й генералітет. Армійські капелани тісно співпрацюють з менеджерами військового персоналу, лікарями та соціальними працівниками.

---

¹⁷ Див.: Bezemer M. A. Pastoral Care in the Dutch military Forces. – Amsterdam : S. n., 1994. – 18 p.

¹⁸ Подготовка кадров по идеологической подготовке в Вооруженных силах США // Зарубежное военное обозрение. – 1990. – № 1. – С. 17.

Капелани обираються своїми Церквами, але на службу призначаються Королівським Декретом. Оплату їхньої праці здійснює МО. Характерно, що в Нідерландах підзвітність капеланів командиру номінальна¹⁹.

Однією зі світових релігій є іслам. Поширений в деяких країнах (Афганістан, Іран, Ірак, Пакистан, Саудівська-Аравія, Лівія, Туніс, Марокко, Судан та ін.) як державна релігія, він суттєво впливає на всі сфери соціально-політичного й культурного життя²⁰. В країнах Південно-Західної, Південної, Південно-Східної Азії та Африки одним з основних напрямів державної політики є ісламізація збройних сил. Тому в цих країнах релігійне виховання особового складу розглядається як головний засіб внесення у свідомість військовослужбовців потрібних національним урядам ідей, поглядів, стереотипів мислення і поведінки з метою протистояння іншим релігіям та ідеологіям і всебічного зміцнення у збройних силах «правової культури ісламу» та Корану. Цій проблемі приділяється така велика увага, що навіть в деяких частинах надається більше переваги релігійно-ідеологічній роботі, ніж бойовій підготовці²¹.

Для висвітлення питань діяльності ісламської релігії в армії доцільніше зупинитися на Ірані, оскільки серед усіх мусульманських країн в Ірані весь зміст ідеологічної обробки базується на ідеології ісламу. Дух мусульманської релігії втілюється у всі сфери життя і діяльності військ: мусульманські обряди внесені до розпорядку дня армійських підрозділів, іменем Аллаха солдатів посилають в бій, усе офіційне листування починається словами «В ім'я Аллаха».

Конституція Ірану покладає на армію релігійну місію з ведення священної війни в ім'я Аллаха і боротьби за поширення панування ісламу в усьому світі. У березні 1998 р. Імам Хомейні стверджував, що «іранська революція переживає тільки перший етап всеохоплюючої боротьби проти

---

¹⁹ Bezemer M. A. Pastoral Care in the Dutch military Forces. – Amsterdam : S. n., 1994. – 18 p.

²⁰ Денни М. Фредерик. Ислам и мусульманская община // Религиозные традиции мира: В 2 т., Т. II, – М.: КРОН-ПРЕСС, 1996. – С. 7-8.

Заходу і Сходу... й її головною метою до цього часу залишається створення всесвітньої ісламської держави»²².

Значний час у проведенні ідейно-виховної роботи надається військовим муллам. Тому у програмі виховання подається активна, наступальна пропаганда віровчення шийтського напрямку ісламу. Пропагуються Коран, пророк Мухамед, шийтські імами, догми ісламу, його обряди і традиції, доводиться, що шийїзм може принести всім мусульманам на землі краще життя²³.

Значна увага приділяється пропаганді «панісламізму». Суть цього напрямку полягає в тому, що військовими муллами навіюється особовому складу думка про необхідність об'єднання всіх мусульман під прапором ісламської ідеології. При цьому стверджується, що сучасні кордони не можуть бути перешкодою для поширення ісламу. Ця робота проводиться відповідно до положень воєнної доктрини Ірану, яку було прийнято у 1988 р. і в основу якої покладено теорія так званого «панісламського неошиїзму», тобто намагання поширити «ісламську революцію» на всі ісламські країни світу. Першочерговими об'єктами проведення цієї політики вважаються Ліван, Туніс, Судан²⁴.

Значний вплив на військовослужбовців мають *міжнародні релігійні організації*. Характерними рисами цих релігійних організацій є те, що всі їхні прихильники й активісти, як правило, є віруючими військовослужбовцями та членами їх сімей. Діяльність цих організацій, яка поширюється в усьому світі, спрямована на духовне релігійне виховання, координацію дій військовослужбовців-християн, їх соціальну підтримку.

Однією з них є Всесвітня асоціація військових християнських союзів (ВАВХС). Витоки ВАВХС припадають на 1851 р. Ця організація почала існувати в 1851 р. як братство тих, хто молиться. Тому молитва

---

²¹ Див.: Максуд Р. Ислам. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. – 304 с.

²² Див.: Цюрупа М. В. Военные теоретики Европы о войне, мире и национальной безопасности. – К.: КВГИ, 1996. – 250 с.

²³ Див.: Максуд Р. Ислам. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1998. – 304 с.

Всемогутньому Богу і християнське братство залишаються її характерними рисами і на сьогодні. Міжнародне братство ВАВХС почало формуватися у 20-ті рр. нашого століття. Метою засновників ВАВХС було будівництво союзу не на політичній основі, без орієнтації на певне віросповідання, без централізованої організації, бюджету та апарату. Одне із завдань ВАВХС – заохочувати розвиток окремих християнських організацій (союзів) військовослужбовців в різних регіонах світу.

Згодом ВАВХС виросло до всесвітньої асоціації, що об'єднує 43 союзи в різних країнах світу. Представники понад 60 країн брали участь у багатьох всесвітніх і регіональних конференціях, організованих ВАВХС з метою навчання і духовного виховання військовослужбовців-християн. Першою з них була невелика міжнародна конференція ВАВХС, яка відбулася у 1930 р. в замку Зульєн (Нідерланди). У роботі конференції брали участь представники лише 4 європейських країни (Англії, Франції, Голландії та Німеччини).

На цей час багатонаціональна сім'я військовослужбовців-християн постійно зростає – уже відомо про заснування таких союзів у понад 90 країнах світу.

За короткий час в окремих країнах виникали нові організації військовослужбовців-християн. Деякі з них, наприклад, у Нідерландах, Японії, Кенії, Канаді, відчинили свої двері для військовослужбовців усіх чинів. Інші, як, наприклад, у США, Кореї та Великобританії, представлені двома окремими союзами – один для офіцерів, другий для решти військовослужбовців. Ці союзи тісно співпрацюють у справі прославлення Бога у лавах збройних сил.

У 1993 р. виповнилося 50 років з дня заснування Братства офіцерів-християн США (БОХ). До нього входять представники усіх гілок Збройних

---

²⁴ Див.: Цюрупа М. В. Военные теоретики Европы о войне, мире и национальной безопасности. – К.: КВГИ, 1996. – 250 с.

сил США, які об'єднані єдиною метою – нести у військово-середовище добрі вісті Бога в образі Ісуса Христа.

Основною метою БОХ є пробудження, навчання, підтримка своїх членів та їх сімей, а також служити офіцерам та їх сім'ям, слухачам і курсантам військових академій та інститутів, військовим пенсіонерам, добровольцям (чоловіки і жінки), які пішли на військову службу, та їх сім'ям, вдовам, цивільним службовцям Збройних сил та їх сім'ям.

Вищим органом БОХ є рада, до складу якої входить 21 офіцер, що обираються на 3 роки, і виконавчого директора. Рада скликається 2 рази на рік для обговорення планів, програм і бюджету організації.

Штаб-квартира БОХ знаходиться у Денвері (штат Колорадо). БОХ видає значну кількість періодики, яка, у першу чергу, зорієнтована на військовослужбовців-християн. Найбільш популярним є журнал «Команда», який почав виходити з 1952 р. Головна мета журналу – допомогти офіцерам-християнам та їхнім сім'ям зрозуміти, як, слухаючи Бога, служити своїй країні, проходити службу у війську. З весни 1992 р. журнал почав виходити російською мовою²⁵.

З попереднього дослідження даної проблеми випливає висновок:

– наявність військово-капеланських та військово-релігійних служб в арміях іноземних країн і характер виконуваних ними завдань свідчать про те, що вони не тільки займаються задоволенням релігійних потреб, але й включені в систему ідеологічного впливу на весь особовий склад, незалежно від світоглядної орієнтації кожного воїна та психологічної підготовки військ;

– добровільність відвідувань богослужінь, толерантне ставлення до всіх конфесій показують, що релігійна свобода військовослужбовців іноземних країн забезпечується відповідно до проголошених принципів свободи віросповідання і совісті;

---

²⁵ Див.: Команда. – Денвер: Изд-е Братства офицеров-христиан США, 1992. – 30 с.

– релігійне виховання, включене в систему морально-бойової та психологічної підготовки військовослужбовців і підпорядковане головному завданню – підтриманню високої боєздатності, міцного патріотичного й духовно-морального потенціалу військ збройних сил та інших військових формувань;

– проведений науковий аналіз систем організації військово-капеланських служб та душпастирської діяльності у військових формуваннях різних держав світу при потребі може бути використаний, враховуючи історичний і державний досвід, традиційні вірування та культуру Українського народу, для організації духовної опіки, а з часом і Служби військових капеланів у Воєнній організації України.

Досвід релігійно-духовної опіки військовослужбовців України в новітню добу після відновлення державної незалежності.

За ініціативою групи офіцерів-християн Збройних Сил України з 1993 р. функціонує асоціація християн-військовослужбовців. Згодом вона стала діяти під назвою «Всеукраїнське міжконфесійне релігійне християнсько-військове братство».

Ініціатори – група офіцерів, які об'єднані прагненням служити Богу і Вітчизні, турбуються про духовність армії та флоту. Президентом цієї організації обрано кандидата філософських наук полковника С. П. Лисенка. Братство об'єднує військовослужбовців різних християнських конфесій. В її лавах – командири, вихователі, інженери, юристи, журналісти та воїни, які звільнилися у запас.

Братство має такі головні завдання: роз'яснення ідеї християнського вчення, допомога військовослужбовцям у досягненні духовної зрілості, зміцнення сім'ї на основі християнських цінностей, відродження кращих християнських традицій українського війська, участь у конкретних програмах соціальної підтримки військовослужбовців тощо.

Релігійну ситуацію в Україні нині характеризує наявність міжконфесійних і міжцерковних конфліктів, котрі за певних умов можуть

набувати форм політичної боротьби й ідеологічних протистоянь, що не лише негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, а й гальмує розвиток державності, позаяк руйнує духовно-культурний стан українського суспільства, моральні засади і національну ментальність. Посиленню певних протиріч сприяє недосконале законодавство щодо релігії, тенденційне тлумачення та застосування його на місцях, а також видання деяких підзаконних актів.

Водночас державно-церковні відносини в Україні, а відтак й її Воєнної організації з релігійними організаціями, базуються на відповідних конституційних положеннях та визнаних Україною нормах міжнародного права. Україна дотримує всіх основоположних принципів, які є атрибутами демократичного суспільства.

Відповідно співпраця між Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України і релігійними організаціями повинна відбуватися тільки при суворому *дотриманні діючих правових норм у сфері свободи совісті членами релігійних організацій, які є військовослужбовцями Збройних Сил та інших військових формуваннях України.*

Проблема виховання віруючих військовослужбовців, піднесення національної самосвідомості в контексті реформування Збройних Сил і Воєнної організації України в цілому, потребує розробки і впровадження нових ефективних програм і методик, оскільки загальнодемократичні процеси і відкритість суспільства *ставлять завдання безумовного забезпечення прав віруючих військовослужбовців, одночасно не ослаблюючи боєготовності військ.*

Аналіз впливу релігійних чинників на виховну роботу в Збройних Силах та інших військових формуваннях України показав, що процес задоволення релігійних потреб віруючих військовослужбовців є складним і суперечливим. У сучасних умовах виникають нові підходи до формування у молодих вояків національної самосвідомості, патріотизму, та усвідомлення загальнолюдських цінностей. Ці та інші чинники вимагають у перспективі

послідовної, цілеспрямованої виховної й освітньої роботи, яка на засадах національно-історичних традицій Українського народу зміцнювала б духовний і гуманістичний потенціал захисників Вітчизни.

Одним із основних підходів до побудови сучасної національної Армії в Україні є *концепція раціонального партнерства* як у внутрішній, так і в зовнішній оборонній політиці Української Держави. Гуманітарний аспект національної безпеки нашої держави вимагає не лише дослідження феномена капеланства та інших видів досвіду духовно-гуманітарного супроводу підготовки ЗС, а й *розробки перших моделей його практичного використання*. Адже суспільно-політична практика довела його дієздатність і ефективність.

Реальні реформи неможливо здійснити протягом одного-двох років. Складність становлення ЗС України (соціально-психологічний аспект) було показано в наукових дослідженнях ще на початку 90-х років ХХ століття²⁶. Необхідно також мати на увазі, що військові реформи завжди є болючі, а тому проводять їх комплексно і поетапно (наприклад, у Великобританії протягом 6-ти років). Іспанські фахівці пропонують своєму Урядові термін 10-15 років. Американські експерти визначають для ВМС – 7 років, для ВПС – 10 і для сухопутних військ – 13 років.

При здійсненні військової реформи з необхідністю постає проблема взаємодії військових і релігійних структур України. Оскільки чинним законодавством на цей час *не встановлено правових механізмів* виконання обов'язків держави стосовно задоволення потреб військовослужбовців, пов'язаних з їх релігійними уподобанням, *відправлення релігійних потреб віруючими військовослужбовцями повинно відбуватися в культових закладах, поза місцем дислокації з'єднань та частин*. У разі, якщо у військовослужбовців такої можливості немає, командування військових частин і підрозділів на прохання конкретного віруючого вояка в

---

²⁶ Афонін Е. А. Становлення Збройних Сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми. – К. : Інтерграфік, 1994. - С. 248.

екстраординарних випадках (поранення, важка хвороба, приклад українського військового контингенту в Іраку, при проведенні антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях тощо) може сприяти у запрошенні священнослужителів. Це стосується, у першу чергу, прикордонних загонів, прикордонних застав чи інших військових структур, за місцем дислокації яких немає культових споруд;

– ураховуючи вимоги ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», де визначено, що встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання або релігійної організації відносно іншої не допускається, релігійні основи мають бути виключені з регламентації службово-бойової і навчальної діяльності з'єднань та частин.

Релігійні переконання військовослужбовців не повинні впливати на визначення розпорядку дня в підрозділі, порядок і черговість несення служби.

Проаналізувавши проблему військово-релігійних відносин в Україні та світі, виходячи з дослідження історії функціонування військових священників в українських збройних формуваннях, досвіду діяльності капеланських служб в арміях іноземних держав та стратегічних перспектив євроатлантичної інтеграції України, пропонуємо на суд зацікавлених сторін (першочергово фахівців) *спробу моделювання одного з варіантів реалізації духовно-гуманітарної політики у Воєнній організації Української Держави.*

Для координації душпастирської діяльності Церков та задоволення потреб віруючих військовослужбовців у Збройних Силах України доцільно створити *Комітет у справах військового капеланства* (військового душпастирювання) при Президентові України, Верховному Головнокомандувачеві Збройних Сил України (КВКУ), за умови відразу поширення його юрисдикції у справах капеланства на всю Воєнну

організацію України. А при умові забезпечення капеланською опікою лише віруючих військовослужбовців Збройних Сил України КВКУ міг би діяти при Міністерстві оборони України.

Згодом за потребою в інших військових формуваннях України цілком можливо сформувати аналогічні капеланські структури, утворивши для координації всієї капеланської служби КВКУ *вже з необхідністю* при Президентові України, який згідно з Конституцією України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та Головою Ради національної безпеки і оборони України. Таким чином, КВКУ при необхідності зміг би охопити своєю юрисдикцією у справах капеланства всю Воєнну організацію Української Держави.

До духовно-гуманітарної діяльності у Воєнній організації України Комітетом військових капеланів можуть залучатися представники лише тих конфесій, *керівні центри яких офіційно зареєстровані в державному органі України зі статусом Помісної Церкви згідно зі ст. 9, 12, 14, 30 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»*, і котрі *реально працюють на зміцнення патріотичного духу та морального здоров'я українських військовослужбовців*, а також *турбуються про їхні релігійні потреби та душевний спокій і психологічний комфорт всіх членів сімей військовослужбовців України*.

Комітет у справах військового капеланства повинен мати чітку організацію, відповідно до наявних структурних одиниць у військах Збройних Сил та інших військових формуваннях України:

а) управління КВКУ при Оперативних командуваннях ЗС і ВМС України;

б) відділи КВКУ при дивізіях, бригадах, корпусах, вищих військових навчальних закладах тощо;

в) КВКУ повинен мати засоби масової інформації, а також виділений час, рубрики, сторінки у вже існуючих мас-медіа військових формувань України.

При формуванні кадрів військових капеланів КВКУ церковній владі необхідно враховувати як власне бажання священиків, так й їхню придатність до служби у Збройних Силах у плані морального та фізичного здоров'я, а також освіти, компетентність і певний досвід опіки віруючих.

Варто до роботи військовими капеланами залучати людей, які пройшли як мінімум строкову військову службу, мають працездатний для військової служби вік та навички і вміння з тих чи інших військових спеціальностей, а також гуманітарні схильності.

Вирішальне право у направленні священиків до інституту військового капеланства має належати Комітетові у справах військового капеланства і вищій церковній владі відповідного віросповідання. Кількість військових капеланів тих чи інших конфесій необхідно визначати не порівну, а виходячи з конкретної наявності віруючих, представників тієї чи іншої конфесії. На місцях дислокації військ, особливо у містах, можна прикомандирувати до військових частин за погодженням з КВКУ священнослужителів для роботи серед військовослужбовців. Для кваліфікованої підготовки воєнних душпастирів активно залучати філософів, психологів, релігієзнавців, істориків, політологів та інших необхідних спеціалістів. Вироблення стратегії гуманітарної політики у Збройних Силах України може проводитися із залученням членів колегії КВКУ.

У питаннях канонічного порядку члени колегії Комітету у справах військового капеланства (представники конфесій) керуються розпорядженнями і настановами вищих органів влади їхніх загальноукраїнських церковних чи релігійних організацій.

З іншого боку, необхідно *інституцію військового капеланства* (душпастирства) *поставити* у номінальну й дисциплінарну залежність від *військового керівництва*, щоб тим самим відзначити ту роль, яку повинні відігравати священики у Збройних Силах та інших військових формуваннях України.

У питаннях адміністративного порядку КВКУ повинен діяти згідно з Конституцією і чинним законодавством України, а також керуватися директивами та наказами Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України і Міністра оборони України.

Комітет у справах військового капеланства при Президентові України, Верховному Головнокомандувачеві Збройних Сил України (або при Міністерстві оборони України) ймовірно міг би мати таку структуру та порядок зв'язку і взаємодії з військовим командуванням, що зображена нижче (*див. Схему 1*).

Уніформа військових капеланів не повинна відрізнятися від одностроїв тих чи інших родів військ (на думку автора, не варто мати певні відмінності як характерні вирізняючі ознаки конфесій, наприклад, для християнських священників і пасторів – у петлицях хрестик; можливо *доцільніше мати в петлицях чи на погонах спеціальний знак, що вирізняє серед вояків саме всіх капеланів*).

Практика минулого підказує, що не треба винаходити щось штучно для організації підлеглості військових капеланів нижчого рангу вищому, а варто використовувати систему, яка існує в церквах споконвіку (наприклад, священник – декан, або благочинний – єпископ тощо).

Для організації запропонованої автором моделі Комітету у справах військового капеланства України (КВКУ) чи іншої моделі реалізації духовно-гуманітарної політики у Воєнній організації Української Держави необхідно враховувати досвід систем організації духовно-психологічної роботи і капеланських служб в арміях провідних країн світу з урахуванням історичного досвіду, культури і традиційних вірувань Українського Народу.

- * – Управління МО України
- ** – Управління ОК ЗС, ВМС України
- *** – З'єднання ЗС та інших військових формувань України

Схема 1. Структура органів КВКУ та їхнього зв'язку і взаємодії з військовим командуванням

Висновки і рекомендації

Викладене вище дослідження проблем реалізації сучасної цивілізованої духовно-гуманітарної політики у Воєнній організації Української Держави, яка з необхідністю гарантувала б права людини і громадянина, спонукає до **таких висновків і пропозицій (окрім викладених у тексті вище).**

Виходячи з права кожного громадянина на свободу совісті та здійснення цього права у відповідності з Конституцією і законами України, керуючись захистом законних прав громадян України незалежно від їх ставлення до релігії, можемо зазначити, що встановлення партнерських взаємин між релігійними організаціями і Збройними Силами України на

засадах взаємоповаги, визначення взаємних обов'язків і відповідальності сторін стане кроком у гарантуванні прав людини для громадян-військовослужбовців, незалежно від їх світогляду чи віровизнання.

Встановлення партнерських взаємин між релігійними організаціями і Збройними Силами України мусить відбуватися з урахуванням особливостей військової служби при суворому дотриманні безпеки та порядку, моральності, збереженні здоров'я військовослужбовців, що буде надійним гарантом для розвитку суспільної моралі в Україні, демократії та гуманізму. Така діяльність проходить на засадах участі конфесій і релігійних деномінацій з урахуванням особливостей українських традицій, менталітету та духовно-історичних надбань Української нації, а також у міру створення правової бази для участі Церкви у духовно-патріотичному вихованні особового складу Збройних Сил України.

Духовно-патріотичне виховання має здійснюватись за затвердженою *Програмою, яка виключатиме релігійну ворожнечу і конфліктність*, міститиме українські національні та загальнолюдські цінності, підтримуючи взаємоповагу, дружбу і взаємодопомогу між військовослужбовцями. Така Програма може бути розроблена Міністерством оборони України спільно з Адміністрацією Президента України, Національним Інститутом стратегічних досліджень, Міністерством освіти України, Міністерством юстиції України, Департаментом у справах національностей та релігій Міністерства культури України та іншими зацікавленими відомствами й установами за участі Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій при координації даної роботи Верховним Головнокомандувачем – Президентом України.

Необхідно виробити спільну узгоджену позицію з цього питання всіх традиційних для України Церков, а тому рекомендую зацікавленим сторонам підтримати діяльність Міжцерковної ради з питань душпастирської діяльності у військових формуваннях України, яка започаткувала свою роботу у Львові ще 12 травня 1994 р. під час проведення Національним

Інститутом стратегічних досліджень наукового симпозіуму «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України».

Всім релігійним організаціям України необхідно чітко й однозначно визначитися з питань збройного захисту України своїми вірними. Тим Церквам, що розуміють службу в Збройних Силах та інших військових формуваннях України як служіння Богові і Українському народові, треба продовжити співпрацю щодо вироблення узгодженої позиції з цих питань і взяти активну участь у підготовці належної Програми. Тим же Церквам і релігійним організаціям, котрі заперечують участь своїх вірних у захисті України зі зброєю в руках, треба започаткувати процес вироблення спільної позиції щодо душпастирської опіки тих громадян України, які проходять альтернативну (невійськову) службу.

Становлення душпастирської опіки і Служби військових капеланів у Воєнній організації України (за умови їхньої доцільності) належить розділити на три етапи:

а) вивчення можливостей організації душпастирської опіки і капеланської служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях України, а також підготовка змін для вдосконалення в даному плані українського законодавства;

б) організація душпастирського у Збройних Силах та інших військових формуваннях України за допомогою наявних в українських церкв цивільних священників чи пастирів, а також перепідготовка їх за спеціальними програмами (подані нижче) для переходу до організації військово-капеланської служби у Воєнній організації України з одночасним законодавчим забезпечення цього та наступного етапів;

в) реальне, на практиці законодавчо забезпечене запровадження Служби військових капеланів у Воєнній організації України або обґрунтування недоцільності такої, виходячи з попередніх етапів.

Парафіяльних священників чи місцевих пасторів, які будуть рекомендовані релігійними організаціями до пастирської служби у

військових формуваннях, *необхідно підготувати за спеціальними програмами* (перелік дисциплін наведено нижче у Додатку), і тільки після того їх можна буде атестувати на предмет допуску до діяльності у Збройних Силах та інших військових формуваннях України.

На термін такої діяльності вони обов'язково повинні укласти контракт із відповідними військовими організаціями (як показує практика армій зарубіжних країн, менше ніж на п'ять років укласти такий контракт недоцільно) відповідно до майбутніх законів України, що регулюватимуть діяльність військово-капеланської служби в Україні.

Рекомендувати доповнити плани гуманітарної підготовки офіцерського складу вивченням релігієзнавства, основ віровчення конфесій України і державно-церковних відносин в Україні та світі, а солдатсько-сержантського складу – історії релігії в Україні та основ державно-церковних відносин, а також правових гарантій забезпечення свободи совісті громадян і свободи віросповідань в Україні.

Інститут військових капеланів може бути виправданим лише за умов виконання ним усього комплексу морально-психологічного забезпечення і патріотичного виховання особового складу ЗС та інших військових формуваннях України подібно досвіду іноземних армій, що розглянуто вище. Крім того, особливу стурбованість викликає нерегульованість на макрорівні взаємин між церквами і релігійними організаціями та між ними й Українською Державою, що докладно аналізувалося вже у попередніх дослідженнях НІСД та інших наукових центрів і *засвідчило низьку готовність Українських Церков до конструктивної, толерантної співпраці* у даній сфері.

Виходячи з досвіду минулого, варто налагодити систему душпастирства чи капеланської служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях України відповідно до реальних потреб, з урахуванням конкретної наявності віруючих у військових частинах і з'єднаннях. В умовах функціонування великої кількості конфесій, церков,

деномінацій, напрямків і толків у віросповіданнях *важливо досягти консенсусу у питаннях конкретної діяльності священнослужителів у військах України*, що нині є найсуттєвішим і найскладнішим:

а) не надавати переваг і не принижувати ту чи іншу конфесію або церкву;

б) не допускати проведення агітаційної (місіонерської чи прозелітської) діяльності душпастирів за ту чи іншу віру, церкву (або проти якогось сповідання чи церкви);

в) твердо дотримуватись вимог законів України та військових статутів і виконувати розпорядження військового командування.

На рівні Ради національної безпеки і оборони України, Міністерства оборони України, НАН України, вищих органів церковних влад різних конфесій, Української Асоціації релігієзнавців, інших зацікавлених відомств та організацій потрібно всебічно і фундаментально вивчити проблему створення інституту українських військових капеланів, щоб у разі потреби орієнтуватися на кращі європейські стандарти реалізації духовно-гуманітарної політики у ЗС та інших військових формуваннях України. Координація даної роботи повинна здійснюватися з одного центру, наприклад, Адміністрації Президента України за участю НІСД.

І ще одним *аспектом віддаленішої перспективи* взаємодії військ Воєнної організації України з релігійними об'єднаннями, на думку автора, є наступний.

У найближчій перспективі з ряду вельми важливих причин:

– правових, суспільно-політичних, економічних, релігійних та інших гуманітарних;

– загрози перенесення у Воєнну організацію України міжконфесійних і міжцерковних конфліктів;

– нестабільності відносин суб'єктів політики та державної влади з релігійними організаціями, що виявляється у політизації українських

церков і релігійних організацій, *введення інституту військових капеланів у Воєнній організації Української Держави неможливе, але доцільне.*

Такий висновок спонукає зробити ***повна відсутність відповідного українського законодавства.*** А в першу чергу, цього не дозволяють робити норми чинної Конституції України і недосконалість законодавчої бази, що регулює сферу релігії й церковно-державних відносин, а також відсутність кваліфікованих кадрів для діяльності служби військових капеланів та центрів і програм для підготовки військових капеланів.

Тому безпосередньо *в даний час необхідно зосередити зусилля на реалізації першого етапу становлення та організації Служби військових капеланів у Воєнній організації України.* А відтак треба провести динамічну роботу щодо змін і вдосконалення корпусу українського законодавства, що регулює правовідносини між Українською Державою і Церквою та релігійними організаціями в тісному контексті з розробкою сучасної Концепції державно-церковних відносин відповідно до європейських стандартів. Останнє означає, що права та свободи людини і громадянина будуть надійно захищені Конституцією й законами України, виходячи з пріоритету права, а не закону.

Таким чином, *у середньостроковій перспективі* синхронно зі вступом України до НАТО і Європейського Союзу Збройні Сили, а відтак і вся Воєнна організація України будуть готові теоретично і практично при належній законодавчій забезпеченості впровадити Службу українських військових капеланів.

Відділ гуманітарної політики

(С. І. Здіорук)

№ 5, Серія «Гуманітарний розвиток»